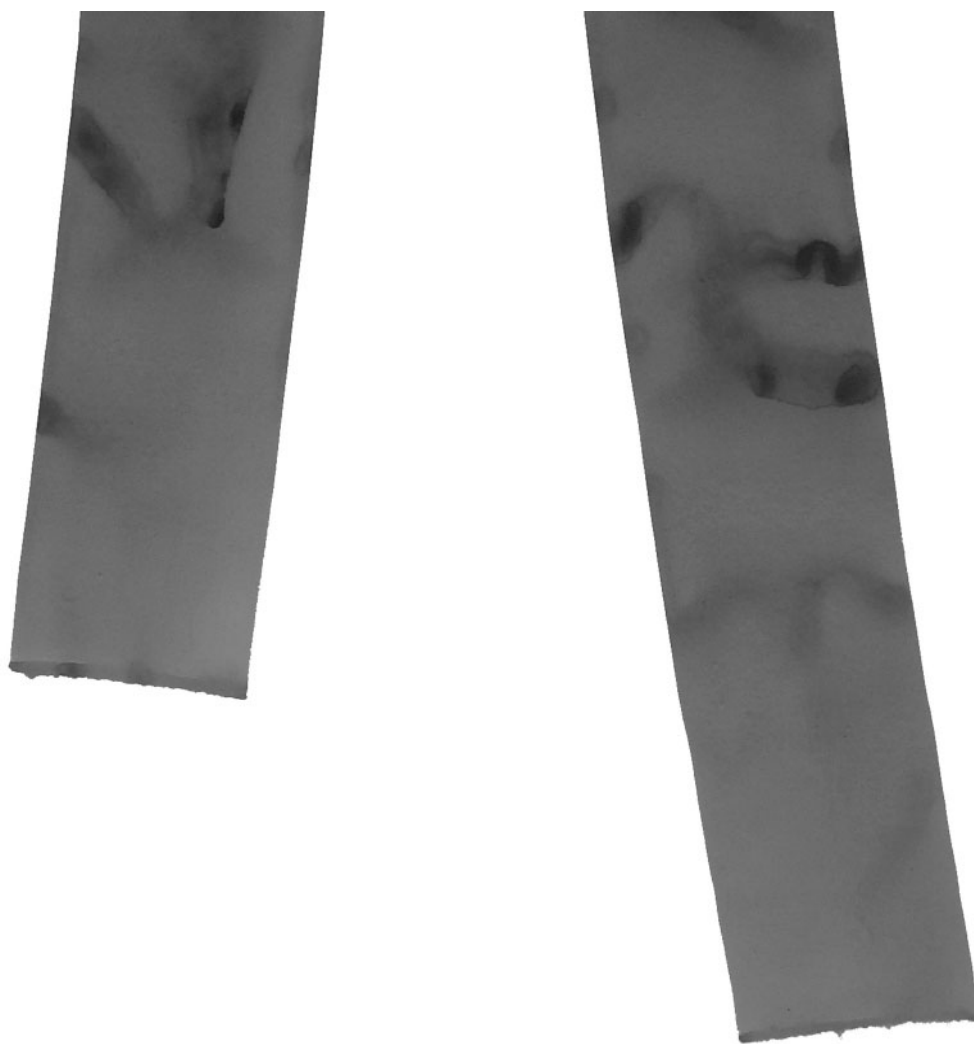

O breve se breve...

Manuel Forcadela

A

obra narrativa galega de Xosé María Álvarez Blázquez (XMAB, a partir de agora) está composta polos seguintes títulos: Os ruíns (Relatos, 1936), O afillado (Relato, 1947) e A pega rabilonga e outras historias de tesouros (Relatos, 1971). Unha simple ollada á obxectividade cronolóxica devólvenos, pois, a imaxe común que asoma en case todos os escritores da Xeración de 1936. Unha actividade literaria e galeguista de mocidade, que coincide cos tempos da II República Española; o tránsito dramático da Guerra Civil, especialmente tráxico no caso de XMAB; a escrita de novelas en castelán nos primeiros anos da posguerra, tal e como fixeron Otero Pedrayo ou Vicente Risco, entre outros; a lenta recuperación da prosa de ficción escrita en lingua galega, que infelizmente coincide cos derradeiros anos da súa vida.

En *Os ruínas* XMAB leva a cabo a construción de cinco prototipos de personaxes (o anarquista, o poeta, o asasino, o ladroeiro, o sátiro). Estes prototipos semellan postularse a partir da presenza na súa historia de trazos de personalidade contrapostos e orixinais. Mais o epígrafe de cada un dos capítulos oculta algunha sorpresa ou algún equívoco. O anarquista non é quen de levar a cabo o atentado, sendo o seu amigo médico quen se atreve a colocar a bomba; o poeta non é fracasado en amores senón que unha intervención decisiva do azar o converte en preferido da súa namorada; o asasino non matou a ninguén senón que a súa sona provén dos comentarios e rexoubas dos seus compañeiros de barco; o ladroeiro recibe un trato paterno-filial por parte do matrimonio ao que quere roubar; o sátiro que fai o amor coas costureiras na beira do río é, en realidade, unha invención dunha delas. Nada é, por tanto, como parece. As palabras, as etiquetas, convértenos en sombras. A narración, a linguaxe, dissolve o enigma e achéganos a unha verdade que xace oculta, por debaixo da aparencia, sempre falaz, sempre mentireira.

A maneira de narrar de XMAB, neste seu primeiro libro, achéganos a unha certa estética de época e que ten que ver cunha certa concepción surrealista do humor ao tempo que nos evidencia a entidade lingüística da “verdade”. A “verdade”, como quería **Hobbes**, non é máis que un efecto da linguaxe e é a linguaxe a que xoga co lector quebrando as súas expectativas, demostrándolle que o título de cada un dos relatos agacha unha interpretación ben diferente da que, en principio, cabería supor, mais non por iso menos coherente. Todos os relatos preséntanos, deste xeito, unha estrutura de enigma-revelación. Hai unha situación inicial de tensión que, finalmente, se nos revela como conciliable coa lóxica. O mundo de súpeto semella resultar incomprensible, como se, por un instante, os deuses toleasen e quixesen evidenciarnos a inconsistencia da nosa maneira de estar no mundo, sempre ilusa, sempre enchida de inxenuidade. Mais, finalmente, e para alivio do lector, todo regresa ao seu sitio, todo ten sentido, todo concorda.

O distanciamento narrativo, a ironía, a presenza do absurdo, o ambiente urbano, os personaxes extravagantes, atribulados pola presenza poderosa dun imaxinario íntimo que non se axusta á súa vivencia real, son trazos que apuntan a futuras tendencias que, décadas despois, se acabarían por mostrar na nosa historia literaria. Hai algo aquí que apunta ao que será, a partir de finais da década dos cincuenta a Nova Narrativa Galega. Algo que antecipa os relatos de **Mourullo** ou de **Camilo González Suárez-Llanos**. Algo que conecta co antisentimentalismo e o antirruralismo defendidos por **María Xosé Queizán**.

Resulta, igualmente, digno de mención o coidado estilístico de XMAB. A elección das palabras, a construción das frases, a presenza engaiolante dun léxico hiperenxebre característico da época en que o libro foi escrito, son un valor engadido que, desde a nosa perspectiva, acrecenta a percepción do rigor formal, toda vez que o discurso se afasta, páxina tras páxina, do esperado, en coincidencia coa orixinalidade temática de que falamos. Esta tensión do estilo, que acompaña o avance transparente das historias, ten en ocasións concesións ao poético como a magnífica metáfora que media o primeiro dos parágrafos de *O sátiro*: “Era a rúa máis anterga da cibdade, na que os cregos, antre liña e liña do pentagrama empedrado, puñan na alborada a solfa queda dos seus panos pretos”.

Escrito no interludio que separa as súas novelas en castelán dos anos corenta e as dos anos cincuenta, *O Afillado* podería ser vinculado a toda a tradición narrativa de posguerra e a iso que dimos en chamar “narrativa existencialista” e que vai encontrar algúns anos máis tarde unha obra exemplar en *A Esmorga* de **Eduardo Blanco Amor**. Ese mundo duro e inhabitable, que procura dentro de si unha raiola de esperanza; os personaxes que chegan a desprezar a propia vida ante a imposibilidade de darlle continuidade á existencia; o

recurso aos sentimentos máis elementais (a tenrura, o amor, a amizade, a piedade) como derradeira salvagarda perante a inxustiza.

O libro *A pega rabilonga e outras historias de tesouros*, de 1971, sitúanos a XMAB no ronsel da corrente narrativa do realismo máxico. Hai, para comezar, un desprazamento espazo-temporal con respecto aos relatos que vimos de comentar. Unha Galicia máis esencialista e antiga que se resucita sobre o fondo de pazos e personaxes fidalgas e campesiñas ao tempo que se abandona a contemporaneidade para situármolos en coordenadas lixeiramente anteriores, mesmo pertencentes a un pasado tampouco excesivamente remoto. Ademais aparece a maxia, a quebra das relacións causa-efecto e a aparición de acontecementos misteriosos e enigmáticos. No primeiro dos relatos *A pega rabilonga* o ambiente rural de fidalgos arruinados e campesiños emigrados serve de marco para a descrición de personaxes aqueixadas por algunha singularidade psicolóxica (senilidade, nostalxia, inxenuidade). A intelixencia hiperbolizada dos animais encontra o seu símbolo nesta pega que bebe licores e dá con tesouros escondidos, un pouco na liña do **Cunqueiro** de *Tesouros novos e vellos*, marabilloso discurso de entrada do mindoniense na RAG. O tesouro, como solución repentina e máxica á probreza, encontra o seu contrario na cobiza, pecado que debe ser pagado pola vella fidalga que protagoniza o relato, morta ao tentar acceder ao lugar do que a pega extraía unhas prezadas moedas de ouro. O contorno circundante vilego e industrial ficou afastado, así como o pesimismo existencial, e agora o discurso alterna entre a narración infantil (inxenua, simbólica, arquetípica, mesmo con certa inclinación cara á transposición do discurso oral) e o discurso máis culto, entre o que cabe, se acaso, percibir unha lixeirísima presenza ao fondo de Valle Inclán.

Breve mais significativa foi, daquela, a achega de XMAB á tradición narrativa en lingua galega. Breve porque o conxunto da súa produción non dá para máis que un pequeno volume de narracións (as once, en total, que vimos de glosar). Significativa porque, a pesar desa brevidade sinalada, a singularidade do seu rexistro é suficiente para podérmolo considerar un mestre; mestre ao que, sen dúbida, os tempos e as condicións misérrimas da nosa industria cultural impediron desenvolver, como merecería, os seus verdadeiros talentos. Hai moito de xeración perdida nesa Xeración de 1936. A guerra, primeiro, e a *Longa Noite de Pedra*, despois, esnaquizaron por completo o seu programa de vida e, o que é peor, o seu compromiso de renovar e modernizar a tradición literaria galega, que aínda habería de esperar por posteriores xeracións para cumprir con este cometido.